

KULTURUTSKOTTETS UTLÅTANDE 14/2002 rd

Regeringens proposition med förslag till religionsfrihetslag och vissa lagar som har samband med den

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 8 oktober 2002 en proposition med förslag till religionsfrihetslag och vissa lagar som har samband med den (RP 170/2002 rd) till grundlagsutskottet för beredning och bestämde samtidigt att kulturutskottet skall lämna utlåtande om propositionen till grundlagsutskottet. Vidare remitterade riksdagen lagmotion LM 121/2002 rd med förslag till lagar om ändring av lagen om grundläggande utbildning och gymnasielagen till grundlagsutskottet och bestämde då att kulturutskottet skall lämna utlåtande om motionen.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- förvaltningsdirektör Håkan Mattlin och lagstiftningsråd Matti Lahtinen, undervisningsministeriet
- undervisningsråd Martti Apajalahti, Utbildningsstyrelsen
- ecklesiastikråd Matti Halttunen och skolsekreterare Markku Holma, kyrkostyrelsen
- ärkebiskop Leo, Finlands ortodoxa kyrkosamfund
- ledande rektor, docent Markku Pyysiäinen, Helsingin normaalilyseo

- lärare i livsåskådningskunskap Mauno Murtoniemi, Karjasillan lukio, Uleåborg
- klasslärare Kimmo Vepsä, Harjunpään koulu, Ulfsby
- jurist Marja Lahtinen, Finlands Kommunförbund
- sakkunnig Olavi Arra, Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ rf
- ordförande Teemu Koivisto, Förbundet för Gymnasisterna i Finland rf
- ordförande, rektor Jorma Lempinen, Finlands Rektorer rf
- ordförande Hannu Koskinen, Suomen uskonnonopettajain liitto ry
- generalsekreterare Aimo Hautamäki, Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry
- direktör Timo Kuivanen, Krishnarörelsen IS-KCON
- ordförande Aram Aflatumi, Finlands Baháí-samfund
- hedersordförande Terttu Forsell och arbetsledare Brita Ekebom, Uskontojen uhrien tuki ry
- ordförande Erkki Hartikainen, Fritänkarnas förbund rf
- ordförande Satu Honkala, Lärarna i Filosofi och Livsåskådningskunskap FETO
- professor Tapio Puolimatka.

PROPOSITIONEN OCH LAGMOTIONEN

Propositionen

Regeringen föreslår en ny religionsfrihetslag som skall ersätta gällande religionsfrihetslag från 1922. Vidare föreslås ändringar i lagen om grundläggande utbildning, gymnasielagen och bokföringslagen.

Genom den nya religionsfrihetslagen tryggas religionsfriheten som finns inskriven i grundlagen. Lagen innehåller bestämmelser om en särskild form av samfund för religionsutövning, ett registrerat religionssamfund. De registrerade religionssamfundet skall enligt förslaget ges större autonomi. I lagen ingår också bestämmelser som tillämpas både på registrerade religionssamfund och på den evangelisk-lutherska kyrkan och det ortodoxa kyrkosamfundet. Dessa på alla religionssamfund tillämpliga bestämmelser gäller medlemskap i religionssamfund, inträde i och utträde ur ett religionssamfund, ed och försäkran samt tillämpning av lagen om sammankomster på offentlig religionsutövning.

Religionsfrihetslagen förbjuder inte längre samtidig tillhörighet till flera religionssamfund. Den frågan skall avgöras av varje samfund enligt dess egen samfundsordning. Det föreslås att kravet på en betänketid om en månad vid utträde ur ett samfund och kravet på personlig anmälan om utträde slopas. Ett barns religionstillhörighet bestäms enligt lagen inte längre automatiskt enligt vårdnadshavarnas religionstillhörighet utan barnets inträde i och utträde ur ett religionssamfund skall alltid vara baserat på en särskild viljeförklaring från vårdnadshavarnas sida. Vårdnadshavarna skall i regel besluta gemensamt om barnets religionstillhörighet. Barnets självbestämmanderätt föreslås bli utvidgad så att ett tolvårigt barns religionstillhörighet kan ändras bara med barnets eget samtycke.

Ett registrerat religionssamfunds syfte och verksamhetsformer definieras exaktare i den nya lagen än i den nuvarande. Föreningslagen tillämpas på samfundens organisationsform och förvaltning i den mån ett religionssamfunds särdrag inte kräver annorlunda reglering än för för-

eningar. De största skillnaderna jämfört med föreningar är att beslutanderätten i ett religionssamfund inte förutsätts bli utövad vid samfundsmedlemmarnas möten och att styrelsen i ett samfund kan bestå av en enda medlem. Som tidigare krävs det minst 20 personer för att bilda ett samfund. Samfundet föreslås få avsevärt större befogenheter att besluta om sina församlingar och andra lokalsamfunds organisation. Begränsningarna enligt gällande religionsfrihetslag i rätten att äga fastigheter och rätten för undervisningsministeriet att låta utföra inspektion i samfundet slopas. Bokföringslagen föreslås bli ändrad så att ett registrerat religionssamfund och dess lokala samfund alltid är bokföringsskyldiga.

I lagstiftningen om religionsundervisningen i den grundläggande utbildningen och i gymnasiet föreslås vissa ändringar. Begreppet konfessionell religionsundervisning i lagen om grundläggande utbildning och i gymnasielagen skall ersättas med undervisning i elevens egen religion. Förslaget förutsätter inte några innehållsliga ändringar i religionsundervisningen. Också elevernas rättighet och skyldighet att delta i undervisning i deras egen religion eller i livsåskådningskunskap bibehålls i huvudsak oförändrade. De elever som inte hör till samma religionssamfund som flertalet elever deltar i undervisningen endast efter särskild anmälan. Lärare som undervisar i evangelisk-luthersk eller ortodox religion behöver inte längre vara medlemmar i respektive kyrka. Därtill föreslås att det i lagen tas in bestämmelser om förfarandet i fråga om rätten att inte delta i religionsutövning i skolan.

Lagarna avses träda i kraft den 1 augusti 2003. Ändringen i bokföringslagen träder dock i kraft tre år efter att religionsfrihetslagen har trätt i kraft, dvs. den 1 augusti 2006.

Lagmotionen

I lagmotionen föreslås att huvudmannen för grundläggande undervisning och gymnasieundervisning skall ge varje elev och studerande un-

dervisning i religionskunskap oberoende av deras religionstillhörighet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Kulturutskottet går i sitt utlåtande bara in på de ändringar som föreslås i lagen om grundläggande utbildning och gymnasielagen. Regeringen föreslår att bestämmelserna om befrielse från undervisning i den religion som flertalet elever tillhör lyfts ut ur religionsfrihetslagen och tas in i lagen om grundläggande utbildning och gymnasielagen. En elev som inte hör till ett religionssamfund som flertalet elever hör till deltar i religionsundervisningen för flertalet bara enligt egen anmälan. Begreppet konfessionell religionsundervisning föreslås bli ersatt av undervisning i elevens egen religion. I lagarna föreslås vidare bestämmelser om hur det skall förfaras när eleverna åberopar sin rätt att inte delta i religionsutövning i skolan. Utskottet anser att de föreslagna ändringarna är nödvändiga och angelägna med hänsyn till grundlagen och religionsfrihetslagen, men vill ta fram vissa prioriteringar och föreslå en del ändringar.

Undervisningen i religion och livsåskådningskunskap. I 13 § i lagen om grundläggande utbildning och i 9 § i gymnasielagen föreskrivs om undervisning i religion och livsåskådningskunskap. Enligt propositionens motivering beskriver uttrycket "undervisning i elevens eller studentens egen religion" bättre innehållet i dagens religionsundervisning. Utskottet poängterar att ändringen inte kräver att religionsundervisningen läggs om i innehållsligt avseende. Den ruckar inte heller på den rätt som eleven enligt gällande lagstiftning har att få undervisning i sin egen religion eller i livsåskådningskunskap och inte heller på elevens skyldighet att delta i denna undervisning.

Utskottet understryker att religionsundervisningens nuvarande mål och innehåll inte kan ändras genom en omformulering av beskrivningen av religionsundervisningen. Ett väsentligt

element i religionsundervisningen är att eleverna skall lära känna sin egen religion. Undervisningen har som mål att ge eleverna kunskaper, färdigheter och erfarenheter som de kan bygga sin kulturella identitet och livsåskådning på. I religionskunskap ingår också att ge eleverna en inblick i olika former och sätt för religionsutövning. Religionsundervisningen kan alltså fortfarande innehålla böner, psalmer och religiösa förrättningar. I undervisningen kan t.ex. ingå besök i en kyrka eller moské, men det är inte samma sak som en religiös tillställning. Men om eleverna tar del i en gudstjänst eller andra religiösa aktiviteter skall de informeras om detta enligt 13 a § i lagen om grundläggande utbildning och 9 a § i gymnasielagen.

Utskottet anser att det inte finns fog för att slå fast detaljerna i undervisningen i ett visst läroämne på paragrafnivå. Det hänvisar till den allmänna utgångspunkt i både lagen om grundläggande utbildning och gymnasielagen att undervisningens mål och centrala innehåll anges i läroplansgrunderna (14 § 2 mom. i lagen om grundläggande utbildning och 10 § 2 mom. i gymnasielagen). Utskottet framhåller att målet enligt de nuvarande läroplansgrunderna är att ge eleverna en religiös och konfessionell allmänbildning. Eleverna skall bl.a. få undervisning i sin egen religion och, i de högre klasserna, också i vilket inflytande den har haft, de skall lära känna och få vissa insikter i den konfessionella traditionen i Finland samt ges tillfälle till moralisk utveckling och förståelse för religionens etiska dimensioner. Det är viktigt med en pedagogisk infallsvinkel i all undervisning i elevernas egen religion. En religionslärare med ett gott grepp om sitt ämne och pedagogisk kompetens har alla chanser att uppnå målen med religionsundervisningen. Detta gäller i lika grad undervisningen i andra religioner än flertalets religion. Undervisningen i andra religioner i Finland

bör också ge eleverna en inblick framför allt i de grundläggande värderingarna i det finländska samhället och deras roll.

Utskottet noterar att undervisningen i konfessionella ämnen i framtiden kommer att ställas inför stora utmaningar i och med den ökade internationaliseringen och de problem och möjligheter den kulturella mångfalden för med sig. En konstruktiv dialog mellan olika samhällssystem utgår från ett utbyte mellan kulturerna och där spelar värderingar en avgörande roll. I all etisk fostran räcker det alltså inte längre med att man fostrar människor till tolerans. För att den kulturella dialogen skall gå på djupet krävs det allt bättre kunskaper om den egna religiösa och kulturella traditionen. Om vi inte känner och förstår vår egen nationella och kristliga tradition har vi inte heller någon nytta av ett flerkulturellt utbyte. Vi måste väga in dessa utmaningar både i läroplansgrunderna och i planeringen av undervisningen.

Utskottet påpekar att det finska ordet för elev i 9 § 5 mom. i gymnasielagen är oriktigt, eftersom ordet "studerande" förekommer i lagstiftningen om dem som går i gymnasiet. Detta gäller bara den finska texten.

13 a § i lagen om grundläggande utbildning och 9 a § i gymnasielagen. Regeringen föreslår att lagen om grundläggande utbildning kompletteras med en ny 13 a § och gymnasielagen med en ny 9 a §. Genom bestämmelserna införs en sådan regel att ingen är skyldig att delta i religionsutövning mot sitt samvete. Utskottet påpekar det som sägs i propositionens motivering om att bestämmelserna inte avser att rucka på skolornas nuvarande praxis i fråga om traditionerna i finländska skolor, t.ex. skolavslutningar, eller hur undervisningen i olika läroämnen är ordnad och vad den går ut på. I 13 a § i lagen om grundläggande utbildning och 9 a § gymnasielagen är det fråga om förfarandet. Avsikten är inte att definiera vad 11 § i grundlagen menar med religionsutövning utan att ange de religiösa aktiviteter som skolan skall informera om. Därför menar utskottet att det vore klarare om paragrafrub-

rikerna omformulerades till "Informering om religiösa aktiviteter".

Vad som menas med att något sker mot ens samvete är en mycket subjektiv fråga, anser utskottet. Det kan inte anges noggrant i lagstiftning.

Utskottet har delgetts farhågor för hur skolorna skall gå iland med sin lagfästa informations-skyldighet. Det hänvisar till propositionens motivering, där det bl.a. sägs att informationen kan ges för en längre tid åt gången. Detta betyder t.ex. att skolan kan gå ut med information om morgonsamlingar i församlingens regi för ett läsår åt gången.

Utifrån det ovan sagda föreslår kulturutskottet att 13 a § i lagen om grundläggande utbildning ändras som följer och att 9 a § i gymnasielagen ändras på ett liknande sätt:

13 a §

Informering om religiösa funktioner

Den som anordnar grundläggande utbildning skall på förhand informera elevernas vårdnadshavare om gudstjänster och *andra religiösa aktiviteter* som ingår i skolans verksamhet. Därtill skall vårdnadshavarna informeras om hur de kan meddela att eleven *av samvetsskäl* inte deltar i tillfällen i fråga.

För en elev som inte deltar i *en aktivitet som avses i 1 mom.* skall i stället ordnas annan verksamhet.

Övrigt. I sitt betänkande KuUB 18/1982 rd har kulturutskottet gjort den tolkningen att också finska religiösa föreningar med egen trosbekännelse kan anses som trossamfund. Med anledning av detta har undervisningsmyndigheterna ansett att t.ex. föreningen Herran Kansa är en förening som kan jämföras med ett trossamfund. Enligt propositionen är detta inte längre möjligt. För att en religiös förening av detta slag inte skall bli annorlunda behandlad på grund av lagändringen föreslår kulturutskottet att

det i övergångsbestämmelserna i lagen om grundläggande utbildning och gymnasielagen tas in en bestämmelse om att det som föreskrivs om religiösa samfund också gäller en religiös förening som är verksam när lagändringarna träder i kraft och som huvudmannen för grundläggande utbildning har betraktat som religionssamfund enligt de bestämmelser som varit gällande när lagändringarna träder i kraft.

Regeringen föreslår inga ändringar i att det för minst tre elever och studerande som hör till samma religionssamfund skall ordnas undervisning i deras egen religion om deras vårdnadshavare kräver det. Men utskottet har också gett akt på

att det i takt med utvecklingen mot ett flerkulturellt samhälle på allt flera orter har uppstått grupper som hör till olika religionssamfund. Detta betyder ökade utbildningsutgifter för kommunerna och då finns det risk för att anslagen tas från den övriga utbildningen.

Lagmotionen. Kulturutskottet godkänner regeringens förslag till religionsundervisning och föreslår därför att lagmotionen förkastas.

Utlåtande

Kulturutskottet anför som sitt utlåtande

att grundlagsutskottet bör beakta det som sagts ovan.

Helsingfors den 22 januari 2003

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Suvi Lindén /saml
vordf. Jukka Gustafsson /sd
medl. Tapio Karjalainen /sd
Tanja Karpela /cent (delvis)
Jyrki Katainen /saml
Inkeri Kerola /cent
Timo E. Korva /cent
Irina Krohn /gröna
Markku Markkula /saml

Margareta Pietikäinen /sv
Osmo Puhakka /cent
Leena Rauhala /kd
Säde Tahvanainen /sd
Ilkka Taipale /sd
Irja Tulonen /saml
Unto Valpas /vänst (delvis)
Pia Viitanen /sd
ers. Lauri Oinonen /cent (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Marjo Hakkila.

AVVIKANDE MENING 1

Motivering

Skolan har till uppgift att lära ut kunskaper och färdigheter som behövs ute i livet och att fostra eleverna till etiskt ansvarskännande medborgare. Vår nya grundlag och många internationella konventioner som Finland tillträtt utgår från att inte ens kyrkans medlemmar mot sitt samtycke kan förväntas delta i religionsutövningen.

Detta urholkar ämnesindelningen i skolan, anser jag. I vårt grannland Sverige, där uppdelningen mellan staten och kyrkan går längre än hos oss, får alla skolelever undervisning i ett gemensamt läroämne som går under namnet religionskunskap. I denna undervisning deltar alla, oberoende av religionstillhörighet. Ämnet avser att främja utvecklingen av elevens förmåga att förstå och reflektera över sitt jag, sitt liv och sin omgivning och att utveckla elevens kapacitet för ansvarsfullt handlande. I den personliga utvecklingsprocessen ingår att behandla existentiella och religiösa frågor och att se på existensen i ett etiskt perspektiv. Var och en reflekterar över frågor av detta slag och behöver verktyg i form av traditioner, språk och symboler i sitt sökande efter mening i de frågor som livet ställer oss inför.

Ett av syftena med religionskunskap är att främja en öppen diskussion om religion och livsåskådningsfrågor och att väcka elevernas nyfikenhet och intresse för religion. Det är möjligt tack vare fördjupade kunskaper i religion och livsåskådningsfrågor. I vårt internationaliserade samhälle som bygger på etnisk och kulturell mångfald lyfts behovet av förståelse för mänskligt tänkande och mänsklig verksamhet samt människans livsval fram. Ämnet främjar förståelsen för traditioner och olika kulturer och ger en god grund för att möta främlingsfientlighet och utveckla toleransen bland eleverna.

Ämnet bidrar dessutom till att fördjupa kunskaperna och problemställningarna när det gäller fundamentala demokratiska värden, som människans egenvärde, likställtheten mellan människor och omsorgen om de svagare. Ämnet

syftar till att öka elevernas etiska medvetande och ge dem handlingsberedskap för frågor som demokrati, miljö, jämställdhet och fred.

Religionskunskap avser också att få eleverna att se sambandet mellan samhälle och religion under olika tider och på olika platser. Förståelsen för det svenska samhället och dess värderingar fördjupas genom kunskaper om de kristna traditioner som varit förhärskande i Sverige. Detta slag av kunskap bidrar också till bättre förståelse för västerländsk konst, musik och litteratur.

Många föräldrar med en klar religiös övertygelse, den må sedan vara kristen, islamsk eller judisk, vill helt säkert överföra sin övertygelse till sina barn. Föräldrar har enligt lag denna rätt, men det ingår inte nödvändigtvis i skolans uppgifter. När det nya läroämnet införs kunde skolan erbjuda fördjupade kurser i olika religioner samt etik och filosofi. Jag anser att det primärt är familjens och olika trossamfunds sak att fostra eleverna i själva utövningen av en konfessionell tro och till deras egen övertygelse. När den föreslagna ändringen godkänns vore det bra att fundera på om skolan i framtiden kunde erbjuda religionssamfundens lokaler så att de själva kunde ordna sin undervisning. Det handlar i så fall om separat undervisning som står utanför skolarbetet, utan någon bedömning.

Som läroämne skulle religionskunskap innebära en förändring, men det skulle inte trampa vare sig dem som bekänner sig till någon tro eller dem som saknar religionstillhörighet på tårna. Också de elever som bygger upp sin världsbild rationellt på naturliga element behöver kunskaper om religioner, deras historia och betydelse för andra människors världsbilder. Unga själva eller med föräldrar med en världsbild bygger på en klar gudsuppfattning har nytta av en dialog i skolan med oliktänkande.

En enhetlig undervisning i religionskunskap utifrån lagmotion LM 121/2002 rd vore mera logisk och lättare att motivera med tanke på sko-

lans mål än det nuvarande ämnet som omfattar flera olika ämnen. Dessutom vore det lättare och billigare att ordna, vilket inte är en faktor att bortse från under rådande kärva läge i den kommunala ekonomin. Det bör föreskrivas särskilt om behörighetsvillkoren för lärare i det nya ämnet, men utgångspunkten bör vara att de nuvarande lärarna i livsåskådningskunskap och religion vore behöriga efter påbyggnadsutbildning.

Åsikt

Utifrån det ovan sagda föreslår jag

att grundlagsutskottet godkänner 13 § i lagen om grundläggande utbildning och 9 § i gymnasielagen enligt lagmotion LM 121/2002 rd.

1.

Lag

om ändring av lagen om grundläggande utbildning

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 21 augusti 1998 om grundläggande utbildning (628/1998) 13 § samt
fogas till lagen en ny 13 § som följer:

13 §

Undervisning i religionskunskap

Den som ordnar grundläggande utbildning
skall ge alla elever, oberoende av religionstillhörighet, undervisning i religionskunskap.

13 a §
(Som i RP)

Ikraftträdelsebestämmelse

(Som i RP)

2.

Lag

om ändring av gymnasielagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras 9 § i gymnasielagen av den 21 augusti 1998 (629/1998) samt
fogas till lagen en ny 9 a § som följer:

9 §

Undervisning i religionskunskap

Utbildningsanordnaren skall meddela alla

studerande, oberoende av religionstillhörighet,
undervisning i religionskunskap.

9 a §
(Som i RP)

Ikraftträdelsebestämmelse
(Som i RP)

Helsingfors den 22 januari 2003

Irina Krohn /gröna

AVVIKANDE MENING 2

Motivering

Inte ens de i och för sig goda och välmotiverade ändringsförslag som kulturutskottet kommer med i 13 a § i lagen om grundläggande utbildning och 9 a § gymnasielagen tillgodoser en positiv religionsfrihet i skolorna. Lagstiftaren bör ge rum för vars och ens egen övertygelse. Religionsundervisningen och religiösa aktiviteter bör ordnas så att de bidrar till en stark och helgjuten världsbild hos eleverna och ger dem förmåga att sätta saker i deras rätta sammanhang.

Vi har fortfarande en mycket stark kristen tradition som genomsyrar hem och skolor. Det beror på att den kristna kyrkan på ett mycket tidigt stadium tog sig an undervisningen av folket. När samhället axlade ansvaret för skolväsendet fick den kristna religionsundervisningen och religionsutövningen ha kvar sin plats i skolan. Det var en grund som spelade en ovedersäglig roll för uppbyggnaden av ett jämlikt och säkert välfärdsamhälle. Det har gått så här länge innan det föreslås ändringar i lagen om grundläggande utbildning och gymnasielagen som kan betyda att den traditionella finländska religionsundervisningen urholkas. Ändå hör inemot 90 procent av finländarna fortfarande till kristna församlingar. Omkring 90 procent av de unga går i skriftskola. Den kristna tron har fortfarande en stark ställning i vårt samhälle. Detta bör beaktas i vår lagstiftning.

Regeringen föreslår bl.a. att den konfessionella religionsundervisningen skall slopas. Det

är acceptabelt ur den synvinkeln att ingen undervisning i "elevens egen religion" kan vara fri från en konfessionell förankring. Varje religion bygger på något slag av skriven eller oskriven bekännelse som omfattas av de människor som hör till det behöriga trossamfundet. Kulturutskottet har inte gått tillräckligt långt in på detta. I religionsundervisningen bör det vara möjligt att välja mellan en bred uppsättning metoder som har ett fast samband med undervisningens innehåll.

Enligt propositionens motivering avser 13 a § i lagen om grundläggande utbildning och 9 a § i gymnasielagen inte att rucka på skolornas praxis beträffande morgonandakter, gudstjänster och fester och andra tillställningar i den kristna traditionen eller hur undervisningen i olika läroämnen ordnas och vad den innehåller. I förslaget lyfts elevens rätt att vägra delta fram, men lika väl kunde elevens rätt att delta lyftas fram, dvs. rätten för skolorna att ordna tillställningar.

Åsikt

Med stöd av det ovan sagda föreslår jag

att grundlagsutskottet tar in följande motiveringsuttalande i sitt betänkande:

Grundskolan och gymnasiet bör inte försvåra och begränsa elevernas utövning av sin egen tro och deras deltagande i religiösa aktiviteter i samband med religionsundervisningen.

Helsingfors den 22 januari 2003

Leena Rauhala /kd